

Head Soome sõbrad!

Hyvät Suomen ystävät, arvoisat juhluvieraat.

On suuri kunnia ja ilo olla tänään täällä Tartossa puhumassa Suomen itsenäisyyspäivän juhlassa.

Olen 1980-luvun alusta saakka kunnioittanut ja ihaillut Viron kulttuuria ja kieltä, ja nykyisinä vaikeina aikoina tuo ihailu on muuttunut vain palavammaksi. Pahoittelen, että Viron kielen taitoni on yhä kovin vajavainen. Koetan sitä kiivaasti kehittää. Me elämme kielessä, kielellä meidät on kasvatettu.

Maa kunnasten ja laaksojen,
mi on tuo kaunoinen?
Tuo hohtees kesäpäivien,
tuo loistees pohjan tulien,
tää talven, suven ihana,
mi ompi soma maa?
Siel tuhansissa järvissä
yön tähdet kimmeltää
ja kanteleitten pauhina
siel kaikuu ympär kallioi
ja kultanummen hongat soi:
se ompi Suomenmaa.

Noin runoili rakastettu suomalainen kirjailija, Aleksis Kivi, kotimaastaan. Runon syntyäikaan 1800-luvulla itsenäistä Suomea ei ollut. Ymmärrys erityisestä paikasta nimeltä Suomi kehittyi kielen ja kirjallisuuden kautta.

Itsenäisyys, iseseisvus, självständighet. Miksi sitä tavoitellaan? Lapsikin jo sanoo ”minä itse” ja pyrkii seisomaan ilman tukea, omin avuin. Ruotsin ja viron kielen itsenäisyyttä tarkoittavat sanat viittaavat seisomiseen, englannin sana ’independence’ merkitsee riippumattomuutta. Lapsuudessani ja nuoruudessani 1970-1980-luvuilla puhuttiin puolueettomista maista. ’Neutrality’ oli niitä kuvaava sana.

Mutta voivatko maat olla täysin neutraaleja – onko se edes tavoiteltavaa? Tärkeää on osata toimia puolueellisessa maailmassa, löytää oma sijansa, seisoa omalla pohjalla. Yksi vakaista pohjista on oman kulttuurin tunnistaminen ja vaaliminen. Mikrohistorioitsijat ovat luoneet käsitteen ”aineeton perintö”. Se on muun muassa sukupolvelta toiselle siirtyvää hiljaista tietoa, se on kieltä ja kulttuuria, ymmärrystä siitä keitä me olemme. Tämä sukupolvet yhdistävä tietämisen ketju asettuu vastakohtaksi

hävitykselle, vihamielisyydelle ja tuhoamisen vimmalle. Olemme tottuneet ajattelemaan, että juurtensa tunteminen ja kulttuurinsa tietäminen tekee ihmisestä vapaan ja itsenäisen.

Riippumattomuus ja itsenäisyys ovat pelottavia asioita fanaatikolle. Suuri nobelisti Amos Oz on todennut hienossa pienessä kirjassaan *How to Cure a Fanatic*, että fanatistimin ytimessä on halu pakottaa toiset muuttumaan. Fanaatikko kiinnittää loputtomasti huomiota toiseen ihmiseen, jonka tahtoo pelastaa, käännäyttää tai parantaa.

Oz siteeraa kirjassaan runoilija Yehuda Amichaita joka on kirjoittanut: *Where we are right, no flowers can grow*. Siellä missä ollaan oikeassa, kukat eivät kasva. Tämä säe tuo mieleeni Aleksis Kiven Seitsemän veljestä -romaanin vastaanoton. Kivi kuvasi teoksessaan kansanihmisiä, joiden elämään 1800-luvulla kuului brutaalejakin piirteitä, kuten hillitön alkoholinkäyttö ja kylänraiteilla tappeleminen. Koska Ahlqvist oli ennalta päättänyt, millaista kansankuvauksen tuli olla, Kiven aiheet raivostuttivat hänet, eikä hän kyennytkään havaitsemaan kielen kauneutta ja koko teoksen suurta kehitysoptimismia. Ahlqvist oli samaan tapaan kuin Amos Ozin kuvaama fanaatikko, huumorintajuton ja kykenemätön heittäytymään mukaan mielikuvituksen lentoon. Kun teos ei vastannut hänen maailmankuvaansa, hän ei kyennyt tarkastelemaan sitä sellaisenaan vaan ruhjoi vihan vimmassa niin teosta kuin tekijääkin.

August Ahlqvist halusi olla oikeassa. Aleksis Kiven kukoistus kuihtui. Mutta hänen kirjoittamansa tekstit jäivät, ne synnyttivät Suomen kirjakieltä ja ravitsivat lukuisia sukupolvia.

Näin Kivi runoili omasta maastaan, korostaen toivoa hävityksenkin keskellä:

En milloinkaan mä unohtas
sun lempeet taivastas,
en tulta heljän aurinkos,
en kirkast kuuta kuusistos,
en kaskiesi sauhua
päin pilviin nousevaa.
Ol' monta näissä laaksoissa
tok' aikaa ankaraa,
kun yöseen halla hyyrteinen
vei vainiomme viljasen;
mut toivon aamu, toivon työ
taas poisti halla-yön.

Amos Ozin mukaan mielikuvitus ja tarinat, niiden synnyttämä kyky asettua toisen asemaan voivat murtaa fanatismia. Ja Oz jatkaa mukaillen runoilija John Donnea: yksikään ihminen ei ole saari. Mutta Oz ajattelee, että ihminen on niemi, osin kiinni mantereessa, suvussa, perheessä, perinteissä, valtiossa. Ja osin ihminen on kaikesta siitä irrallaan, valtameren huuhtoma, katselee ulapoille ja haaveilee ennen näkemättömistä asioista. Ja niin on saatava olla; on oltava kiinni toisissa mutta myös vapaa ja riippumaton, oma itsensä, fanaatikon ulottumattomissa, itsenäinen.

Näimme eilen televisiouutisissa pienen ukrainalaistytön, joka seisoj pommisuojaissa ja sanoi vakavana: ”Meillä on papukaija, joka puhuu niin kuin ihmiset.” Lapsella oli kylmän ja pimeän sota-ajan keskellä huoli toisesta elävästä olennoista. Niin kuin meillä kaikilla on tänä vaikeana aikana. Mitä kaikkea hävitys juuri nyt kohtaakaan – lapsia, vanhuksia, nuoria miehiä ja naisia, eläimiä, puita, koko elonkehää.

Suurin huoleni lapsena oli, tuleeko sota. Tämä oli aineeton perintöni isoäideiltä, jotka siunailivat ja arvuuttelivat. Uusi sotahistoria, jota alettiin kirjoittaa Euroopassa 2000-luvun alussa, on kertonut vihdoinkin myös näiden hiljaisten tarinat: miltä sota siviilistä on tuntunut, mitä he ovat kokeneet. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran arkistossa säilytetään keruuaineistoa, joka minulle on maailman pasifistisin aineisto. 1970-luvun alussa tähän keruuseen osallistuivat suomalaiset, jotka olivat kulkeneet toisen maailmansodan raskaan sotataipaleen hevosten rinnalla – eläinlääkintälotat, hevosmiehet, eläinlääkärit, hevosia luovuttaneet maatalojen emännät ja isännät. Suru viattomien luontokappaleiden kärsimyksestä on tässä aineistossa käsinkosketeltavaa.

Arkistojen, kirjastojen, taiteilijoiden työhuoneiden ja tutkijankammioiden hiljaisuudessa tehdään kulttuuria ja ajattelun vapautta kannattelevaa työtä joka päivä. Tämä vaikeas työ on puolustamisen arvoista, se on vapaan yhteiskunnan ydintä. Sitä on puolustettava. Emme halua hävitystä emmekä kärsimystä. Mutta jos vapauden puolesta on taisteltava, niin täytyy tehdä.

Amos Oz toteaa, että meissä kaikissa on fanaatikon geenit. Sitä vastaan toimii huumorintaju, kyky kuvitella toinen olento, kyky käsittää että jokainen ihminen on oikeutettu itsenäisyyteensä, omaan näkemykseensä vailla uhkaa. Ja niin ovat myös kansat ja maat.

Sodan, pimeyden, pelon ja väkivallan maailmassa vieköön kirjallisuus ajatuksen vapauden ja itsenäisyyden viestiä fanatismia vastaan. Sallittakoon jokaiselle kansalle ja jokaiselle ihmiselle elämä kiinni toisissa ja elämä niemenä, vapauden tuulen hyväilemänä.

Mi autuus helmaas nukkua,
sä uniemme maa,
sä kehtomme, sä hautamme,
sä aina uusi toivomme,
oi Suomenniemi kaunoinen,
sä ijankaikkinen!